

tænke på morgenbordet, dækket i en krog af en tilgroet have, som endnu har nattens fugt over sig Grethe Bendix (1). I karmen pelargonien står · og blomstrer dyb og ren og rød Sigurd Swane (2).

LITTERATUR: (1) 382 nr. 47, 1948; (2) 874 18.

Blomsterkarse, Landløber, *Tropaeolum majus*

Populær, klatrende, enårig haveblomst fra Peru, omtalt som dyrket i Danmark fra o. 1650: »Denne urt ses ... blomstre i fornemme haver, hvor den år efter år bliver sået« (1).

De friskgrønne runde blade med stilken hæftet til midten, de store blomster i livlige nuancer af gult og rødt og med lang krum nektarspore, frugtens foldede overflade, plantens lugt og skarpe smag gav anledning til over hundrede folkelige benævnelser (2).

Gul ridderspore 1647-1800, indiansk karse 1648ff, peruanisk karse 1769, indiansk karse 1784ff, spansk karse 1796-1858; kapucinerkapers 1795, den italienske munkeorden Kapucinernes hovedbeklædning, brun eller rødgul hætte med udtrukket spids, er sammenlignet med blomsten. *Nasturtium* 1814ff, navnet overført fra brøndkarsen (*Nasturtium*, s. 220) på grund af samme lugt, smag og anvendelse, mange dialekt-forvanskninger: *nastursikum*, *nastusikum*, *stusunge* m.fl., se nedenfor, *kapucinerblomst* 1817-78, *kapucinerkarse* 1839ff; Sjælland, Falster o. 1870; *uægte kapers* 1834-o. 1870, *bær-karse* 1854ff; Ålborg, Stubbekøbing; *kokspore* (= hane-) Sønderjylland o. 1870ff, *rendekælling* Jylland o. 1880ff, Hillerødegnen, Bogø, munkekarse Sjælland og Falster o. 1870.

Tallerkensmækker Sjælland o. 1870ff, nu i mange landsdele, det næsten cirkelrunde blad på lang midtstillet stilk ligner et redskab med håndtag på rund plade eller en bakke, hvorpå varm suppetallerken blev serveret (3). Tallerkenslikker 1913ff; Kolding, NFyn, NVSjælland, Stevns – egentlig øgenavn til snyltægæst eller opkomling, dets tilknytning til planten er uafklaret.

Stavrekølle o. 1870ff, Langeland, Lolland, stavrebanker Fyn og Langeland, stavrenakke VLolland 1913ff – den ikke udsprungne blomst sammenlignet med en kroget kølle brugt til at banke gærdestaver i jorden med.

Landløber 1883ff.

Spidsnakke 1912; kat i blæst 1914 om arten

Tropaeolum peregrinum med kanariegule, nogle frysede blomster; vægkarse, kongen af Prøjsens salat og vibenakke 1920, løb-op 1928, svigermor i kalechen 1929ff, sml. stormhat s. 186. Rendemaske 1931ff, Tikøb, kykkelikok og hjelmblomst o. 1935; petroleumslamper vel opstået af *Tropaeolum* via trepægel- og petroleumsblomst.

Engelsk karse, firskillingsblomst og femskillingsplante efter bladformen, paraplyer, soldaterhat eller -hætte (1922ff) – alle Sønderjylland, katkralle (= -klo) og koksporer (= hane-) Als 1914, susedanser Als må være omdannet *Nasturtium*; tallerkenblomst Ribegegnen, sporeblomst (1912), soldaterkærlighed (1922) Haderslev, måske på grund af plantens ringe holdbarhed, ridderspore Varde o. 1870, ridderspore V og SV-Jylland, hanespore SJylland (1919); københavnner 1934; Fredericiaegnen, måske opstået af landløber over landstryger; haneben ØJylland, kromand ØJylland 1912ff skal være slang for penis og hentyde til nektarsporen; hankatte NJylland (Blære) skyldes måske plantens stærke lugt; kar-seblomst Viborg (1918), nakker Fyn o. 1870ff, Langeland, vibetop Fyn o. 1925ff, langløber 1942ff, Fyn, omdannet til langeliver NSjælland, jo længer jo liver (1920); pigernes mødrom NFyn 1918ff jf. springbalsamine s. 319, der også har klare skøre stængler og smukke gule blomster af noget lignende form; lastrusser VFyn skyldes en sammenblanding af *Lathyrus* og *Nasturtium*; vibehætte Langeland, omløber 1920ff, Langeland NSjælland, Stevns, kokkelaria Samsø 1925, nakkeurt Sjælland 1912ff, latrisser NSjælland 1918 ff, se ovenfor. Hanekam NSjælland efter de gulrøde blomster jf. kykkelihanner NSjælland, Falster, storkenæb Odsherred 1916ff, Nykøbing F, den rendte jorden rundt Kgs. Lyngby o. 1925, lænkelyre Gillelejeegnen, vel omdannet gennem flere led af landløber. Klokken-fire V og MSjælland o. 1920ff er antagelig lånt fra guldvalmue (*Eschscholtzia californica*) med samme blomsterfarve; natpotte Tappernøje, også om højtrankende snorles tragtformede bomster, tobaks-pipe Møn 1918ff, Falster – ældre tobakspiber havde forneden på det metalbeslagne hoved en krum spids, jf. piberakke(r) Møn, SSjælland. Kravl-op Møn 1918, marant(er) Lolland 1912ff er en sammenblanding med *Amaranthus* (rævehale); hønenæb Lolland o. 1920, Nakskovs skønhed VLolland 1920ff, skønhed(er) Femø, Fattigmands orkidé VLolland; nakkeblomst Bornholm o. 1925ff, stadsjunker Bornholm o. 1870ff og struttenjunker Bornholm 1921 er et omdannet *Nasturtium*.

LITTERATUR: (1) 697 1648,302; 81 1647,72,76;
(2) 689 2,741ff og 3,822; 360 1,1914,38f; 296 75,
1959,613f; (3) 42 1960,16-23 sml. 1961,5-13.

ANVENDELSE I

HUSHOLDNINGEN, TIL LÆGEDOM OG BØRNELEG
Små agurker eddikesyltes med krydderier, bl.a.
frugterne af *Tropaeolum* (1800; 1). Amindelig
dyrket i blomsterhaver, kronbladene giver en
salat, frugterne syltes som kapers (1806; 2) evt.
sammen med portulak, blomsterknopperne kan
bruges som kaperserstatning i saucer etc. og
blomsterne blandes i salater eller bruges som
spiselig pynt på smørrebrød, æggeretter osv,
bladene er et udmærket surrogat for karse og
peberrod (3).

Et olieudtræk lægger skab, fnat, kløe, friske sår
o.a. skader (1648; 4).

Børn lægger blad over knyttet hånd og slår det
etu med et lille smeld (Roskildeegnen o. 1930;
5).

LITTERATUR: (1) 739 2,209; (2) 398 1806,367;
(3) 895 55f; (4) 697 303; (5) 634.

PROSA OG POESI

Overalt nasturtier i hede, hidsige farver. De er
som ild, som guld, som rust, som mørk purpur
– som lyseste chamois og som bronce i alle
afskygninger. Nasturtierne vælder frem i store
grupper, falder ned i kaskader, slynger sig højt
op som flammende kærter midt mellem sirlige
ranker med blade som lyse, grønne ædelsten
Ingeborg Platov (1). Nasturtier kastede sig frem
og fyldte luften med deres farvelatter *Kaj Munk*
(2).

Her flammede op i gulrød brand · nasturtiens
flagrekyser *Otto C. Fønss* (3), en flok småpiger, ·
henrivende i deres barnlige uskyld. · – De er i
fin og struttende kjole · og betragter det hektiske
liv, · der rører sig i dagen, · med øjne, store af
forundring. · I er som naive og troskyldige
børn, · sarte og yndefulde nasturtier *Ebbe Jahn-
Nielsen* (4).

LITTERATUR: (1) 722 24f; (2) 616d; (3) 283h 37;
(4) 425d 43-45.

Springbalsamin, *Impatiens noli-tangere*

er hyppig i fugtig skovbund, de 30-60 cm saftige
og næsten gennemsigtige stængler har opsvul-
mede led og ægformede takkede blade; klaser

med 2-4 store hængende, lysegule og hornfor-
mede blomster.

Frøkapslerne er grønne og valseformede – »når
man i ringeste måde vil røre ved dem ... da
springer frøene ud af dem så godt som op til
ens øjne og frøhusene snærper sig sammen lige-
som i en kringle eller lignende form« (1648; 1),
børn morer sig derfor med at pirre til frugterne,
så de »eksploderer«.

Springbalsamin 1793ff, balsamine er græsk og
gjaldt vel oprindelig en helt anden (balsamhol-
dig?) plante. *Springfrø* 1848ff, *springurt* og
springkorn 1648-1821, *rør mig ikke* 1648ff: »det
er sådant et navn, som meget artigt kan tilegnes
de kvinder, der er så onde som Xanthippe i
fordums tider skrives at have været, hvilke ikke
kan tåle, at man ser på dem endlige at tale med
dem for slet ikke at tale om at komme dem nær
og røre ved«. Hvis ægypterne havde kendt denne
plante, ville de sikkert med en af deres
hieroglyffer have betegnet sådanne kvinder,
»som vel vide at springe en i ansigtet og kradse
efter øjnene« (1). *Mødomsurt* 1648-1826 hen-
tyder til frugtens »urørlighed«; *uro* 1648-1834,
bugsmække 1688-1821; *skyurt* o. 1700, forled-
det = blufærdig; *smækpelargonie* Silkeborgegen-
nen, *kanonadeurt* Vilhelm Grønbech 1944, sml.
nedenfor. (2).

LITTERATUR: (1) 697 259; (2) 689 1,757f.

ANVENDELSE

Den smukke plante blev for 300 år siden under-
tiden ført fra skoven ind i haver; ingen lægfolk
kender dens lægekræfter – da den giver opkast-
ning og sikkert er skadelig, skal man voge sig
for at samle den i stedet for bingelurten, som
den ligner (1648; 1). Har været brugt som urin-
drivende og sårlægende middel (Danmark? 2).
Urten og blomsterne farver uld gul (3).

LITTERATUR: (1) 697 259; (2) 739 2,1800,111f;
398 1821,248; (3) 576 4,1799,398.

PROSA OG POSEI

Springbalsamine med de lange horn bagud vip-
pende på deres tynde stilke som insekter, der
skulle til at flyve *Valdemar Rørdam* (1). I dunkelt
bedøvende sommer · langs grødebugnende
grøfter · gynger de luftige guldhorn, · som
blomsternes enhjørning løfter. · Vi rørte det
[frøet], rørte det næppe – · og farer forfærdede
sammen: · der sprang en granat mellem fing-
rene, · hjertet blev svedet af flammen *Valdemar
Rørdam* (2). *Balsamine*, · kanonadeurt, · sprutter